

Bireylerin Akademik Başarısına Etki Eden Ailesel Faktörler Üzerine Bir Değerlendirme

Family-Related Factors Affecting the Academic Achievement of Individuals

ÖZET

Sosyolojik anlamda bir toplumsal kurum olan aile bireylerin akademik başarısında yalnızca destekleyici çevre unsuru değil, öğrenme sürecinin aktif bileşeni olarak önemli bir misyona sahiptir. Ebeveynlerin tutumları, iletişim biçimi, sosyo-ekonomik koşulları ve kültürel sermayesi bilişsel, duygusal ve sosyal gelişimi biçimlendirmektedir. Yapılan çalışmalardan elde edilen ampirik bulgular, ebeveyn katılımının bireylerin okul bağlılığı, öz yeterlilik algısı, akademik benlik gelişimi ve başarısı üzerinde pozitif yönde etkili olduğunu ortaya koymaktadır. Dolayısıyla ailenin sosyo-ekonomik düzeyi, ebeveynlerin eğitim durumları, sahip oldukları kültürel sermaye birikimleri bireylerin akademik başarısını etkileyen önemli değişkenler olarak ortaya çıkmaktadır. Çalışmada yer verilen ve ülkemizde yapılan çeşitli akademik araştırmaların ortaya koyduğu bulgular ebeveyn eğitim düzeyinin, gelir durumunun ve aile içi iletişimin bireylerin okul performansıyla anlamlı düzeyde ilişkili olduğunu göstermektedir.

Bilişsel yeterlilik, bireylerin akademik başarıları üzerinde önemli bir faktör olmakla birlikte onu okul, çevresel ve ailesel faktörlerin desteklemesi gerekir. Bu tematik araştırma çevresel ve bireysel faktörleri ayrı tutarak bireylerin akademik başarılarına etki eden ailesel faktörlere kuramsal ve sosyolojik bir perspektifle odaklanmaktadır. Literatür taraması tekniği kullanılarak Türkiye’de yapılmış ve kabul edilerek Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi’nde kayıt altına alınmış lisansüstü (yüksek lisans, doktora) araştırmalara ulaşılmış, gerekli değerlendirme ve sınıflamalardan sonra içerik analizi gerçekleştirilmiştir. Elde edilen bulguların sonuçları üzerinden aile olgusunun bireylerin akademik başarıları üzerindeki etkisini ortaya koymayı amaçlayan çalışma, ilgili literatürün verileriyle desteklenmiştir. Akademik başarı konusunda ülkemizde gerçekleştirilen lisansüstü çalışmaların genel olarak Bandura, Bourdieu, Bronfenbrenner, Baumrind, Hofstede, Vygotsky gibi önemli bilim insanlarının kuramlarına dayandırıldığı görülmektedir. Sonuç olarak çalışma alana yönelik katkı sunmanın yanında gelecek araştırmalara kolaylık sağlamayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Aile, Okul, Akademik başarı, Aile ve Akademik başarı.-

ABSTRACT

The family, which is considered a social institution in sociology, has a critical role in the academic achievement of individuals not merely as a supportive environmental factor but as an active component of the learning process. The attitudes of the parents, their communication styles, socio-economic conditions, and cultural capital shape cognitive, emotional, and social development. Empirical findings of studies have demonstrated that parental involvement has a positive effect on the school engagement, perceived self-efficacy, academic self-concept development, and academic achievement of individuals. Therefore, the socio-economic status of the family, the educational background of the parents, and their cultural capital are significant variables affecting the academic achievement of students. The results reported in various academic studies conducted in Türkiye that are given in this study show that parental education levels, income status, and intra-family communication are significantly associated with the school performance of students. This thematic study isolates environmental and individual factors and focuses on familial factors influencing the academic achievement of individuals from a theoretical and sociological perspective. Using the literature review method, graduate (master’s and doctoral) studies conducted in Türkiye and officially archived by the Council of Higher Education’s National Thesis Center after acceptance were accessed, and following the necessary screening and classification steps, a content analysis was performed. Based on the results of the analyses of the collected data, this study aims to reveal the impact of the phenomenon of family on the academic achievement of individuals, supported by data from the relevant literature. The researches are based on Bandura, Bourdieu, Hofstede, Vygotsky.

Keywords: Family, School, Academic Achievement, Family and Academic Achievement.

GİRİŞ

Aile toplumsal yapının birey (mikro) ve toplum (makro) düzeyinde devamlılığını sağlayan, insanlık tarihi boyunca var olmuş evrensel özellikte toplumsal bir kurumdur. Toplumun devamlılığını sağlamanın yanında sosyo-kültürel

Güney Nair¹

How to Cite This Article

Nair, G. (2025). “Bireylerin Akademik Başarısına Etki Eden Ailesel Faktörler Üzerine Bir Değerlendirme” International Social Sciences Studies Journal, (e-ISSN:2587-1587) Vol:11, Issue:11; pp: 2160-2169. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.17755873>

Arrival: 16 October 2025

Published: 28 November 2025

Social Sciences Studies Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

¹ Doç. Dr.,Cumhuriyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Sivas, Türkiye. ORCID:0000-0002-6165-9672

öğelerin kuşaklar arası aktarımını sağlayan aile kurumu bireylerin sosyalleşmesinde ve gelişiminde çok önemli bir yere sahiptir. Aile sosyolojik anlamda toplumun en küçük yapı birimi olmanın yanında bulunduğu toplumun yansımasıdır. Aile kurumu bireylerin kimliklerinin oluşumunda, kişiliklerinin gelişiminde, sosyal beceriler edinmesinde belirleyici bir role sahiptir. Bireyler gelişim süreçlerinde ilk toplumsal deneyimlerini aile ortamında yaşarken, sorumluluk sahibi olmayı, paylaşmayı, sevmeyi, disiplini vb birçok değeri sağlıklı aile ortamında öğrenirler. Yapılan bilimsel çalışmalar, bireyin akademik başarısında ailesinin yaklaşımının önemli bir yere sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Ülkemizde ailenin birey üzerindeki şekillendirici etkisini ve bireyin akademik başarısına katkısını konu alan akademik araştırmaların Bandura, Bourdieu, Bronfenbrenner, Baumrind, Hofstede, Vygotsky vb isimlerin geliştirdiği kuramlar üzerinden şekillendirildiği görülmektedir.

Bandura (2006) özellikle çocukların edimsel koşullanmayla veya model alarak, taklit ederek öğrenme süreçlerini gerçekleştirdiklerini belirterek bu süreci “sosyal öğrenme” olarak tanımlamıştır. Bireyler çevresindeki insanların davranışlarını gözleyerek birçok şeyi öğrenebilmekte, ödüllendirilen davranışların pekiştirilmesi ve tekrarlanması kolaylaşmakta, model olarak benimsenen bireylerin statüsü öğrenmeyi hızlandırmaktadır. Bu çerçeveden bakıldığında ailelerin sosyal statüsü, aile bireylerinin başarılı/ başarısız girişimler konusunda model olması çocuklarının akademik başarıları üzerinde kolaylaştırıcı/ zorlaştırıcı sonuçlar ortaya çıkarabilmektedir. Bourdieu (1986)’nın kültürel sermaye teorisi de ailelerin sahip olduğu eğitim düzeyinin, entelektüel alışkanlıklarının, kaynakları ve değer sistemlerinin çocuklarının eğitimdeki başarısını şekillendirdiğini öne sürmektedir. Ailelerin bünyelerinde barındırdıkları “yüksek kültürel sermaye”, çocuklarının öğrenme süreçlerine katılımını ve akademik başarılarını desteklemektedir. Bu destekleme sürecinde aile sahip olduğu maddi kaynakların yanında ideational/pedagojik kaynakları da birer aktör olarak devreye sokmakta ve başarı süreçlerini güçlendirmektedir. Bronfenbrenner (1970)’in “Ekolojik Sistemler Teorisi”, bireyin gelişimini çok katmanlı sistemler içinde ele almaktadır. Mikrosistem, bireyin yakın çevresinde doğrudan temasta bulunduğu ilişkileri kapsamaktadır. Kültür düzeyi yüksek ebeveynler çocuğun ilgilerini olumlu yönde etkilemektedir. Mezosistem bireyin yaşamındaki farklı mikrosistemlerin etkileşimini içermektedir. Ebeveynlerin okul ile kurdukları güçlü ilişkiler bu durumu desteklemektedir. Ekzosistem, Makrosistem ve Kronosistem ise birey ve yakın çevre ilişkilerini şekillendiren daha ziyade toplumsal yapı ile ilişkilendirilmektedir. Kuram, ailenin yalnızca bireysel değil, çevresel bağlam içinde anlaşılması gerektiğini vurgulamaktadır. Akademik başarı bağlamında, aile-okul etkileşimi mezosistem düzeyinde; aile sosyoekonomik koşulları ve kültürü ekzosistem/ makrosistem düzeylerinde değerlendirilmektedir. Baumrind ise ebeveynlik stilleri yaklaşımıyla otoriter, demokratik/karışık, ihmalkâr ailelerin çocukların gelişim süreçlerinde önemli etkiye sahip olduklarını vurgulamaktadır. Araştırmalar sürekli olarak demokratik (yatırımcı, destekleyici) ebeveynlik stiline akademik başarıyla olumlu ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır. Hofstede tarafından geliştirilen “Kültürel Boyutlar Teorisi” son yıllarda bilimsel alanda yaygın olarak kullanılmaktadır. Hofstede (2001) insanların zihinsel programlara sahip olduğunu, bunların çoğunun öğrenildiğini, davranışlarla ortaya çıktığını ve kişileri birbirinden ayırdığını belirtmektedir. Kimlik, değer ve kurumlar ülkeler arasında farklılaşmanın kaynağını oluşturmaktadır. Hofstede, kültürel boyutlar teorisinde ulus devlet üyelerinin düşünme ve sosyal eylem farklılıklarını dikkate alarak, düşük/yüksek güç mesafesi (power distance), bireyciliğe karşın kolektivizm, erilliğe karşın dişillik ve düşük/yüksek belirsizlikten kaçınma olmak üzere dört boyut üzerinden hareket etmiştir. Akademik başarıda ailenin rolü bağlamında Hofstede’nin teorisi güç mesafesinin yüksek olduğu toplumlarda ailenin öğrenmede disiplin, saygı ve otoriteye bağlılık değerlerini aktararak başarıyı teşvik edeceğini, düşük güç mesafeli toplumlarda eşit iletişimden hareketle başarının daha çok bireysel çaba ve yaratıcılıkla gerçekleşebileceğini öngörmektedir. Kollektivist kültür bireyin akademik başarısını ailenin onuru ve toplumsal statüsüyle ilişkilendirirken, bireyci toplumlarda aile çocuğu bağımsız karar vermeye ve kendi hedeflerini belirlemeye yönlendirmektedir. Belirsizlikten kaçınma düzeyi yüksek olan toplumlarda, aileler çocuğun geleceğini güvence altına almak isteyerek akademik başarıyı bir güvenlik yatırımı olarak görmektedir. Erkeksi kültürlerde aile “başarının baskı unsuru” rolünü üstlenirken, kadınsı kültürlerde “destekleyici ortam” rolü baskındır. Kısıtlayıcı kültürlerde aile, “doğru davranış ve görev bilinci” üzerinden akademik başarıyı şekillendirmektedir. Aile, bireyin eğitim başarısının kültürel taşıyıcısı olarak görünmekte, başarı yalnızca bireysel çaba değil, kültürel değerlerin aile aracılığıyla eğitim ortamına yansıması olarak değerlendirilmektedir. Vygotsky’nin sosyo-kültürel yaklaşımı, bireyin akademik başarısını öğrenmeyi bireysel bir süreçten ziyade sosyal etkileşimle şekillenen kültürel bir süreç olarak ele almaktadır. Dolayısıyla, akademik başarıyı anlamak için bireylerin yalnızca bilişsel yeterliklerine değil; içinde bulunduğu aile, okul ve kültürel çevreye de bakmak bir zorunluluktur.

Eğitim ve öğrenme süreçlerinde başarı genelde okul performansı, akademik başarı ya da eğitsel edinimler başlıkları altında açıklanmaktadır. Bu çalışmada konu edindiğimiz akademik başarının nasıl ölçülmesi gerektiği bilimsel çalışmalarda önemli bir sorun alanını oluşturmakla birlikte genel olarak bireylerin not ortalaması akademik başarının göstergesi olarak değerlendirilmektedir. Bu değerlendirmede, puanlamanın genel ve ortak bir çerçevede olmaması, sınavların genelleştirici ve ortak sorularla gerçekleştirilmemesi, okul öğretmenlerinin hazırladıkları sınav

soruları üzerinden yaptıkları puanlamalar genelleme konusunda önemli bir sorun alanı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Özellikle ilk ve orta öğretimde bireylerin akademik başarılarının şekillenmesinde ailenin sağladığı sosyo-ekonomik koşullar ve ebeveyn ilgileri son derece önemlidir.

TOPLUMSAL BİR KURUM OLARAK AİLENİN BİREYLERİN YAŞAMINDA YERİ VE ÖNEMİ

Aile, evlilik ve kan bağına dayanan karı koca çocuklar, kardeşler arasındaki ilişkilerin oluşturduğu toplum içindeki en küçük birlik (T.D.K.2010:57) olarak tanımlanmaktadır. Genel olarak her bireyin içinde doğup büyüdüğü ve sıradan bir yapıymış gibi algıladığı aile, sosyolojik anlamda önemli bir toplumsal kurum, araştırma alanı, karmaşık ilişkiler ve anlamlar bütünü olarak toplumsal işleyişin en önemli parametrelerindendir. “Aile, kavram ve kurum olarak insanın tarihi kadar eskidir ve insanlık tarihindeki gelişmelere bağlı değişimler yaşamış ve tanımlanmıştır” (Sezal, 2010:137). “Evrensel bir kurum olarak evlilik denen bir sözleşmeyle” (Özkalp, 2005:131) oluşan aile kurumu gelişmiş tüm toplumlarda yasalarla korunmaktadır. “İnsan türünün belli bir biçimde üretilmesine, etkili biçimde topluma hazırlanmasına ortam sağlayan aile kurumunun çocukların sosyal yaşama katılımı konusunda önemli sorumlulukları bulunmaktadır. Her şeyden önce çocukların korunması, sosyalleştirilmesi, toplumsal rollerinin ve statülerinin belirlenmesi, duygusal destek bulması, eğitilmesi sosyo-ekonomik ihtiyaçlarının giderilmesi” (Canatan ve Yıldırım, 2016:85) gibi birçok faktör bireyi yetiştiren ailenin sorumluluk alanıdır.

Aile kurumu sosyalizasyonun başladığı yerdir. “İnsanın içinde bulunduğu topluma gönüllü aidiyet duygusuyla bağlanması ve bağlılığın gereklerini yerine getirmesi” (Nair, 2018:190) süreci sosyalizasyon olgusunu karşımıza çıkarmaktadır. “Çocuğun ilk sosyalizasyon (sosyalleşme/ toplumsallaşma) alanı olarak değerlerin, davranış kalıplarının, öğrenme alışkanlıklarının ve motivasyon biçimlerinin temelleri” (Bronfenbrenner, 1979) aile ortamında atılmaktadır. Bireylerin yaşamlarındaki en önemli olgulardan biri olarak kabul edilen “başarılı sosyalizasyon” bireyin yaşamı boyunca içinde bulunduğu topluma aidiyetle bağlı kalmasının en önemli unsurlarındandır. Aile kurumu içinde dünyaya gözlerini açan birey, doğumundan itibaren içinde yaşadığı toplumca kabul gören rolleri, cinsiyetlere yönelik normları, toplumun ahlak öğelerini, iletişim biçimlerini aile bireylerinden öğrenmeye başlar. Bandura (1977)’ya göre çocukluk yaşamında bu süreç eğitim yoluyla ya da modellemeyle gerçekleşmektedir. Bir yandan aile bireyleri neyin doğru neyin yanlış olduğuna dair bilgileri çocuklarına doğrudan aktarırken, diğer yandan çocuklar ebeveyn davranışlarını gözlemleyerek, taklit etmekte dolayısıyla toplumsal davranış örüntülerini içselleştirmektedirler.

Sosyalizasyon, çeşitli konularda “bireylere temel davranış yollarını kazandırmanın yanında bireylerin rollerini öğrenmesi, yeteneklerini ortaya çıkarması ve belirli özlemlerini tatmin edebilmesi” (Ozankaya, 1982:104-105) amacını gerçekleştirmeyi sağlamaktadır. Dolayısıyla insan yaşamının belirli bir evresiyle bağdaştırılamayacak kadar kapsamı genişlemiş ve yaşam boyu yeni öğrenmelerle gerçekleşen bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır. Bireyin dünyaya geldiği aile içinde başlayan süreç sonrasında ev dışına yönelmekte okul ortamında, mahalle ve iş ilişkilerinde kısacası sosyal hayatın bütün alanlarında diğer insanlarla kurduğu ilişkilerle yaşamının sonuna kadar sürüp gitmektedir.

Sanayi devrimi aile kurumunu şekillendirdiği gibi, ailenin rolleri üzerinde de önemli etkiler yaratmış, çocuğun sosyalizasyonu sürecinde babanın rollerinin önemli bölümünü annelere devretmelerine neden olmuştur. “Annelerin çocuklarını taşıyıp emzirmesi nedeniyle yavrularıyla daha fazla ilgilenmenin yanında, babanın iktisadi yaşama yönelmesi sonucunda çocukların toplumsallaşması sorumluluğunu da” (Karadayı, 2001: 166) daha fazla üstlenir olmuşlardır. Santrock (2023:283)’da cinsiyet farklılıklarının kuşaklar arası ilişkileri belirlemedeki önemine vurgu yaparak, kadınların aile ilişkilerinde bağları kuvvetlendirici bir role sahip olduğunu ve bu rolü nesiller boyunca sürdürdüklerini belirtmektedir. Kuşaklar arası ilişkiler yaşam boyu gelişimde önemli roller oynamaktadır. Toplumsal değişme kaçınılmaz olduğuna göre her yeni kuşakla birlikte kişilik özellikleri, tutumlar ve değerler yenilenmekte ya da değişmekte, dolayısıyla ebeveynlerin bireyleri sosyalleştirme süreçlerinde bu değişim sürecini iyi algılamaları gerekmektedir. Toplumsal değişme süreci, aile içi ilişkilerde hem fırsatlar yaratmakta hem kırılmalara neden olmaktadır. Ailenin toplumsal işlevlerinin zayıflaması sosyal çözülme, değer erozyonu ve kimlik bunalımı gibi olguların ortaya çıkma olasılığı arttırmaktadır. “Geleneksel olarak tüm dünyada karşılaşılan ama Türkiye gibi ülkelerde daha da sorunlu yaşanan sosyalizasyon süreçlerindeki aksaklıklar” (Kentel, 2005:14) bireylerin karşısına çıkan ilk sorun yumağı olmanın yanında başarılı sosyalizasyonun önünde en büyük engeli oluşturmaktadır. Diğer yandan ebeveyn tutumlarının biçimi sosyalizasyonun yönü üzerinde son derece etkili görünmektedir. Darling ve Steinberg (1993) ortaya koydukları çalışmada demokratik tutumlarla sosyalizasyon sürecini gerçekleştiren çocukların genellikle daha yüksek düzeyde empati, işbirliği ve sorumluluk bilinci taşıırken, otoriter, baskıcı ailelerde yaşam süren çocuklarda itaatkar bir kimliğin oluştuğunu, özgüven ve sosyal girişkenlik düzeyinin düştüğünü vurgulamaktadırlar. Başarılı bir sosyalizasyon, bireyin ileri yaşam evrelerinde kuracağı

ilişkileri şekillendirmesi açısından kritik öneme sahiptir. Aile bireyin sosyalizasyonunda sadece bir başlangıç noktası değil, onun kimliğini, değerler sistemini, yaşama karşı sosyal yeterliliklerini biçimlendiren sosyolojik bir öge, önemli bir toplumsal kurumdur.

Toplumsal değişme sürecine bağlı olarak modernleşme, kentleşme, teknolojik ilerlemeler gibi büyük çaplı dönüşümlere rağmen, aile bireylerin duygusal doyum, dayanışma ve kimlik ihtiyacını karşılayan temel kurum olma özelliğini sürdürmektedir. Bu bağlamda aile toplumsal değişimin nesnesi olmaktan ziyade bu değişimi anlamlandıran, yönlendiren bir özne olarak yorumlanabilir.

AİLENİN AKADEMİK BAŞARI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Günümüzde eğitim sistemleri, sadece okul içi süreçlerle değil, bireyin içinde bulunduğu sosyal-ekolojik sistemle birlikte değerlendirilmektedir. Bu bağlamda, aile bireyin temel ekosistemi olarak önemli bir konuma sahiptir (Bronfenbrenner, 1979:1986). Aile; çocuğun öğrenme ortamı, değer ve beklenti sistemleri, sosyalizasyon süreçleri ve destek mekanizmaları açısından doğrudan ve dolaylı etkiler yaratmaktadır. Akademik başarı yalnızca bireysel çaba ile açıklanacak bir değişken değildir. Farklı düzeylerde sosyal, ekonomik ve kültürel etkenlerle birlikte şekillenmektedir. Bu nedenle, modern eğitim terminolojisinde bireylerin akademik başarısının artırılmasında aileyi merkeze alan analizler önemli hale gelmiştir.

Bireylerin performanslarını yetenek, inanç ve güdülenme büyük oranda etkilemekle birlikte, bireylerin sahip olduğu olanaklar ve içinde bulundukları ortamlar başarı performanslarını olumlu/olumsuz yönde etkilemektedir. Araştırmalar ailenin akademik başarı üzerindeki etkisinin çok boyutlu ve dinamik olduğunu ortaya koymaktadır. Bilinçli bir aile öğrencinin öğrenmeye yönelik tutumlarını, öz-yeterlik algısını, eğitim süreçlerine motive olmasını, okul ile ilişkisini ve sosyal çevresini şekillendiren bir sistem ortağı olarak karşımıza çıkmaktadır. Ailenin akademik başarı üzerindeki etkisi, içinde bulunduğu kültürel ve toplumsal yapıdan bağımsız düşünülemez. Örneğin, “Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere gibi bireyci toplumlarda bireysel başarı ön plandayken, Türkiye, Japonya gibi kolektivist kültürlerde aile desteği ve onayı daha merkezi” (Hofstede, 2010) bir rol oynamaktadır.

Bireylerin akademik başarısı değerlendirildiğinde toplumsal yaşamda öncelikle okul ortamı ve sınıf iklimi aklı gelmektedir. Okul çevreleri önemli ölçüde farklılık göstermektedir. Okulların sahip olduğu fiziksel olanaklar, akademik açıdan zenginleştirilmiş programları izlemedeki fırsatlar ve sınıf atmosferleri akademik başarı üzerinde rol sahibidir. “Örneğin daha az şubesi ve daha az katı kuralları olan ve takım çalışmasını daha sıklıkla yapıldığı okullarda öğrenciler konuya katılımlı ve daha başarılı olmaktadır” (Gamaron 1992:812). Diğer yandan başarılı olmak isteyen pek çok genç yeteneğin okul ortamı tarafından engellendiği görülmektedir. Yoksul ve azınlık öğrencilerin yüksek yoğunlukta olduğu okullara devam eden öğrenciler arasında başarı güdüsünün okul ortamından etkilendiği belirtilmektedir. Tek ana babalı ailelerin çocuklarının yüksek oranda bulunduğu okullara devam eden öğrenciler açısından da durum benzerlik göstermektedir. “Ergenler arasında gözlenen akademik ve mesleki başarı farklılıklarının çoğu ergenlerdeki yetenek gücü ya da inanç farklılıklarından değil yetenek ve güdülerin ifade edildiği okuldaki ve sınıflardaki farklılıklardan” (Steinberg, 2007:452-453) kaynaklanmaktadır.

Bireylerin akademik başarılarını etkileyen tek faktör okul ortamı değildir. En az okul kadar, aile ilişkileri diğer bir ifadeyle ev ortamı bireylerin akademik başarısında hem dolaylı hem doğrudan bir etkiye sahiptir. Özellikle ebeveynlerin olumlu ve cesaretlendirici tutum ve davranışları bireylerin akademik başarıları üzerinde doğrudan etkili olmaktadır. “Destekleyici ve konuşmaya açık ebeveynlik stiline (authoritative style) akademik başarıyla olumlu ilişkili olduğu; buna karşılık otoriter, ihmalkar ya da aşırı müdahaleci yaklaşımların negatif etkiler taşıdığı” (Checa & Gutierrez, 2018) saptanmıştır.

Yapılan çeşitli uluslararası araştırmalar, akademik başarı elde edilmesi konusunda ebeveynlerin öğrencileri cesaretlendirmesinin çeşitli yolları bulunduğunu ortaya koymaktadır. Bu yollardan ilki ebeveynlerin ortaya koyduğu yüksek standartlardır. Wilson ve Wilson (1992)’un paylaştığı araştırma bulgularına göre okul performansının artması ve okuldan verilen ödevlerin yerine getirilmesi için ebeveynlerin çocukları için koydukları yüksek standartlar içeren istekleri olumlu sonuçlar ortaya çıkarmaktadır. Ebeveynlerin öğrencilerin okul ortamında üstlendikleri ödevlendirmeleri evlerinde gerektiği şekilde yerine getirebilmeleri için sağladıkları destek ve sağlıklı çalışma ortamı akademik başarılarını etkileyen önemli bir faktör olarak dile getirilmektedir. Bir başka vurgulanan nokta ise ebeveynlerin öğrencinin okul etkinliklerine yönelik ilgileridir. Ders seçimi, okul programlarına katılma, öğretmenler ile sağlıklı diyalog gibi ebeveyn etkinlikleri öğrencinin okul başarısı üzerinde etkilidir. “Okul etkinliklerine anne-babaların katılımı öğrencinin akademik çalışmaların hem önemini hem de ulaşılabilirliğini kavramasına yardımcı olurken, akademik benliğinin gelişmesine de katkı” (Steinberg, 2007:453) sağlamaktadır. Ergenlik üzerinde yapılan bir meta-analizde, ebeveynin ders dışı akademik sosyalleştirme (academic socialization) faaliyetlerinin, klasik ev-ödev desteğinden daha güçlü bir pozitif ilişkiye sahip olduğu belirlenmiştir (Hill & Tyson, 2009) Bu çerçevede, ailenin sadece ödev yardımı yapması değil, öğrenmeye yönelik tutumları, beklentileri ve

iletişim biçimleri bakımından aktif olması önemlidir. Topor vd. (2010) yayınladığı bir başka çalışmada ailenin okul-ödev ortamı, öğrenme alışkanlıklarının geliştirilmesi, evde düzenli çalışma alanının hazırlanması ve öğretmen-ebeveyn iletişiminin sağlanması yönünden önemli olduğu vurgulanmıştır. Ebeveyn katılımı (parent involvement) öğrencinin bilişsel yeterlik algısı ve öğretmen-öğrenci ilişkisi aracılığıyla akademik performansı etkilediği ortaya konmuştur.

Jeynes (2007), ortaöğretim kurumlarında öğrenim gören bireyler üzerinde 1972-2002 yılları arasında yapılan elli iki araştırmayı inceleyerek bir meta analiz gerçekleştirmiş, bu analizde anne-babaların desteğinin öğrencilerin eğitimsel çıktıları üzerindeki sonuçlarını değerlendirmiştir. Çalışması sonucunda elde ettiği genel bulgu anne-baba desteği ve katılımı ile bireylerin akademik başarıları arasında pozitif bir ilişki bulunduğu yönündedir. Ebeveynlerin akademik desteği, bireylerin akademik başarılarını arttırmaktadır. Epstein (1991)'in araştırmaları da benzer sonuçlara odaklanmaktadır. Aileler ve okul arasında kurulan işbirliği genel akademik başarıyı artırmanın yanında görev ağırlıklı faaliyetlerin de şekillenmesini sağlamakta, niteliği yükseltmektedir. Steinberg (1992)'in arkadaşlarıyla gerçekleştirdiği araştırmanın bulguları da Epstein'in sonuçlarıyla paralellik taşımaktadır. Bireylerin öğrenim süreçlerine anne-babaların destek vermesi, katılım sağlaması, öğrencinin öğrenim yaşamıyla yakından ilgilenmesi akademik başarıyı artırmanın yanında okul faaliyetlerine katılımı artırıcı bir rol oynadığını ortaya koymuştur. Ailenin pozitif yönlü misyonu bireylerin okul faaliyetlerinde öz güven dolayısıyla psikolojik özerklik noktasında da olumlu sonuçlar doğurmaktadır. Deslandes (1997) ebeveynleri tarafından kendilerine güçlü bir şekilde destek olunduğunun farkındalığını yaşayan bireylerin çok daha etkili başarı ortaya koyduklarını belirtmektedir. Hernandez (2016)'in arkadaşlarıyla birlikte ortaöğretim kurumlarına devam eden 676 öğrenci üzerinde gerçekleştirdiği ve sonuçlarını yayınladığı araştırma aileler tarafından sağlanan sosyal desteğin, bireylerin akademik başarılarını desteklediğini ortaya koymakta ve geçmiş araştırma bulgularını desteklemektedir. Aileleri tarafından öğrenim yaşamlarında desteklenen, çalışmalarından dolayı takdir gören bireylerin akademik başarıları da olumlu yönde etkilenmekte bu iki değişken pozitif yönlü birbirini desteklemektedir. Hernandez, özellikle erken dönemde bireylere aileleri tarafından sağlanan sosyal desteğin okul ortamında akademik başarıyı artırıcı bir sonucu olduğunu kayıt altına almıştır.

Öğrencinin yaşam sürdüğü ev yaşamının sağladığı olanaklarda okul başarısı üzerinde etkili olan önemli faktörler arasında sınıflanmaktadır. Ailenin sosyo-ekonomik durumu (gelir düzeyi, ebeveynlerin eğitim düzeyi, mesleki statü) öğrencinin eğitimsel fırsatlarına doğrudan yansımaktadır. Bu durumu destekleyen bir çalışmada aile ortamı ve sosyo-ekonomik düzeyin ergenlerin akademik başarılarını pozitif yönde etkilediği bulunmuş, ($\beta = 0.26$, $p < 0.001$) ve bu etkinin akran etkileşimi ve ebeveyn beklentileri aracılığıyla yürüdüğü saptanmıştır (Zhau ve Zhau, 2022). Ayrıca, ailenin sosyo-ekonomik düzeyinin eğitimsel fırsatları artırdığı ve dolayısıyla akademik başarıya olumlu katkı yaptığı sonucuna varılmıştır. Bu bulgular, ailenin ekonomik ve kültürel kaynaklarının öğrenci başarısı üzerinde doğrudan ve dolaylı yollar aracılığıyla etki yarattığını göstermektedir.

Ailenin sağladığı duygusal destek, öğrencinin öğrenme sürecinde karşılaştığı zorluklarla baş etme becerisini artırır. Aile katılımı ile öğrencinin okul katılımı (school engagement) ve sosyal-duygusal gelişimi arasında pozitif ilişki saptanmıştır; aile katılımının etkisinin okul katılımı aracılığıyla anlamlı olduğu bulunmuştur (β indirect=0.243, $p \leq 0.001$) (Yarza vd. 2024). Bu, ailenin yalnızca akademik değil, öğrencinin sosyal ve duygusal gelişimi bakımından da kritik olduğunu işaret eder.

Öğrencilerin okul yaşamında akademik başarı elde etmeleri noktasında ailelerinin sağlayabileceği bir diğer önemli olanak kültürel sermayedir. Kültürel sermaye (cultural capital), ebeveynlerin öğrencileri sanata, edebiyata, müziğe maruz bırakarak bu tür alanlarda ilgilerini geliştirme ve dinlence ile birlikte yoğunlaşma olanağına sahip olmaları durumunu ifade etmektedir. Bu türden kültürel birikimler okul başarısı üzerinde olumlu etkiler yaratmaktadır.

Akademik başarı, öğrencinin bilişsel, duygusal ve sosyal gelişim süreçlerinin bir yansıması olarak değerlendirilmektedir. Cohen (2020) eğitim araştırmalarında ailenin sosyo-ekonomik düzeyinin, aile üyelerinin öğrenciye yönelik tutum ve davranışlarının, aile içinde oluşan duygusal atmosferin ve iletişim gücünün, ebeveynlerin eğitim düzeylerinin öğrencinin okul başarısını etkileyen önemli değişkenler olduğunu vurgulamaktadır. Bu etki yalnızca çocuğun okul performansını değil, öğrenmeye yönelik tutumunu, motivasyonunu, öz güvenini ve uzun vadeli eğitim hedeflerini de şekillendirmektedir.

Ebeveyn ilgisizliğinin akademik başarıyı olumsuz etkilediğine yönelik çalışmalarda literatürde yer almaktadır. Melby ve Conger (1996:117), ebeveynleri tarafından cezalandırılan, katı davranışlara maruz kalan, ilgisiz ortamlarda yaşayan öğrencilerin hem okul devamsızlığının arttığını hem akademik başarılarının düştüğünü belirtmişlerdir. Ebeveyn tutarsızlığı önemli bir olumsuzluk olarak karşımıza çıkmaktadır.

Okul-aile iş birliği, öğrencinin motivasyonunun, katılımının ve okula bağlılık düzeyinin artmasını sağlamaktadır. Fakat aile içi faktörler kadar aile dışı çevresel faktörlerin ve genetik öğelerin de okul yaşamında akademik başarıyı

etkileyen ögeler arasında yer aldığını gözden uzak tutmamak gerekir. Akademik başarı çok boyutlu bir olgu olarak sadece bireylerin bilişsel kapasitesiyle açıklanamaz. Örneklediğimiz Uluslararası araştırma bulguları ailenin, öğrencinin sosyal, duygusal ve akademik gelişiminde hem doğrudan hem dolaylı belirleyici bir role sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Ebeveynlerin eğitim düzeyi, sosyo-ekonomik koşulları, çocuklarına yönelik tutumları, destekleyici iletişim biçimleri ve okul süreçlerine katılım düzeyleri öğrencinin başarı performansını anlamlı biçimde etkilemektedir. Ailenin sağladığı duygusal güven ve kültürel sermaye, öğrenme motivasyonunu güçlendirirken, ilgisizlik veya otoriter yaklaşımlar bu süreci zayıflatmaktadır. Uluslararası araştırma bulgularını ülkemizde gerçekleştirilen çeşitli lisansüstü araştırma bulgularının da desteklediği görülmektedir.

AKADEMİK ARAŞTIRMALAR BAĞLAMINDA AİLE VE BİREYİN AKADEMİK BAŞARISI ARASINDAKİ İLİŞKİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Kağıtçıbaşı (2007) Türkiye’de çocuğun akademik başarısının ailelerin toplumsal statüyle ilişkilendirildiğine vurgu yaparak; bu nedenle eğitimin sadece bireysel değil, aynı zamanda ailevi prestij konusu olarak ele alındığını vurgulayarak konunun önemine dikkat çekmektedir. Ülkemizde gerçekleştirilen saha çalışmaları genellikle ana baba tutumu ile öğrencilerin akademik başarıları arasında bir ilişki olduğunu ortaya koymakta, ebeveynlerin demokratik tutumunun akademik başarıyla pozitif ilişkisini, otoriter ana baba tutumunun ise negatif yönde ilişkinin olduğunu belirlemektedir.

Ferit Pakır tarafından savunulan (2006) “Ailenin Sosyo-Ekonomik ve Demografik Özellikleri ile Mezun Olunan Lise Türünün Öğrencilerin Üniversite Giriş Sınavındaki Başarıları Üzerindeki Etkileri” başlıklı yüksek lisans tezi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü tarafından kabul edilmiştir. Diyarbakır, Erzurum, Malatya ve Van illerinin kent sınırları içinde yer alan liselerden seçilmiş 891 öğrenci üzerinde gerçekleştirilen araştırma bulgularını içeren tez 189076 tez numarasıyla Yükseköğretim Kurulu tez merkezinde kayıtlıdır. Araştırmada temel bağımlı değişken olarak ele alınan akademik başarı, öğrencilerin 2005 yılı Üniversite Giriş Sınavı’ndaki sözel başarıları, sayısal başarıları ve okullarındaki performansları üzerinden değerlendirilmiştir. Analiz sonuçları değişkenler arasındaki bağlantıyı ortaya koymuştur. Ebeveynlerin eğitim düzeyi ve mesleki saygınlığının öğrencilerin akademik başarısında etken bir faktör olduğu araştırma sonuçları arasında yer almaktadır. Ailenin ortalama aylık geliri arttıkça, öğrencinin genel devlet liselerine ve özel liselere devam etme olasılığının arttığı belirlenirken, sosyo-ekonomik durumun üniversite giriş sınavındaki başarı etkisinin okul akademik başarısından daha fazla olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ailelerin sosyo-ekonomik düzeyinin yükselmesi ile birlikte öğrencilerin sınav başarı ortalamasını arttırmakta, düşmesi ise sözel, sayısal ve ortaöğrenim başarı ortalamasını düşürmektedir. Regrasyon analiz sonuçları ailenin sosyo-ekonomik durumu açısından kontrol edildiğinde, okul türü ve özellikleri ile eğitimsel başarı arasındaki ilişkilerin azaldığını göstermektedir. Diğer yandan baba eğitim düzeyi, okul türü, anne eğitim düzeyi, kardeş sayısı ve ortalama aylık gelir değişkenlerinin öğrencilerin sözel, sayısal ve ortaöğretim başarılarındaki varyasyon üzerindeki ortak etkilerinin istatistiksel olarak anlamlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü tarafından 2008 yılında kabul edilen “Farklı Sosyometrik Statüdeki İlköğretim İkinci Kademe Öğrencilerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi” başlıklı yüksek lisans tezi Selçuk Aslan tarafından savunulmuştur. 235923 tez numarasıyla YÖK Ulusal Tez Merkezi’nde kayıtlı olan teze kaynaklık eden araştırma bulguları kız öğrencilerin ailelerinin birlik ve uyum yönünü, erkek öğrencilere kıyasla daha yüksek algılamış, ailelerinden algıladıkları sosyal destek konusunda cinsiyetler arası fark olmadığı ancak aile ortamına dair birlik-uyum algısında cinsiyetler arası farklılıklar olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Araştırma ailelerden algılanan sosyal destek konusunda popüler, reddedilen ve ihmal edilen öğrencilerin karşılaştırılmasında, anlamlı düzeyde bir farklılığın bulunmaması, geleneksel Türk aile yapısında aile içi normların belirgin olması ve tüm aile fertlerinin normlara uyumuyla açıklanmıştır.

Muhammet Çiftçi tarafından 2014 yılında Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü’nde savunulan ve kabul edilen 368023 tez numarasıyla YÖK Ulusal Tez Merkezi’nde kayıtlı olan “Ortaokul Öğrencilerinin Anne-Baba Katılım Düzeyi İle Akademik Başarıları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi” başlıklı araştırma İstanbul’da gerçekleştirilmiştir. Resmi okullarda öğrenim gören altıncı, yedinci ve sekizinci sınıf ortaokul, dokuzuncu sınıf lise öğrencileri ve bunların anne-babalarından oluşan araştırma evreninden 492 örneklem seçilmiştir. Araştırma sonucunda, öğrencilerinin genel anne-baba katılım düzeyi ile akademik başarı puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif yönlü zayıf bir ilişki bulunmakla birlikte ($r=.393$) ebeveynlerin genel anne-baba katılım düzeyleri arttıkça, öğrencilerin akademik başarı puanlarının arttığı belirlenmiştir. Ebeveynlerin ev temelli anne-baba katılım düzeyleri arttıkça, öğrencilerin akademik başarı puanlarının arttığı da istatistiksel olarak ortaya çıkmıştır ($r=.312$). Araştırma ebeveynlerin ev ortamında çocuklarına sağladıkları çalışma koşulları ve desteğin en etkili akademik başarı sonuçları doğurduğunu ortaya koymuştur.

“Aile Sosyo-Ekonomik Durumu Ve Ana-Baba Tutumlarının Sınav Kaygısı Düzeyleri Üzerine Etkilerinin İncelenmesi” başlığıyla M. Alper Yolcu tarafından hazırlanan, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü’nde savunulan (2014) yüksek lisans tezi, Ulusal Tez Merkezi’ne 391895 tez numarasıyla kaydedilmiştir. Her yaş grubu öğrencinin yaşadığı önemli bir problem olan sınav kaygısının Konya’nın Selçuklu ve Meram merkez ilçelerinde dersane öğrenimini sürdüren 390 öğrenci üzerinde gerçekleştirilen araştırmanın dikkat çeken bulgularından biri ailenin ekonomik geliri azaldıkça öğrencinin sınav kaygısı artması şeklindedir. Araştırmacı, alt ekonomik sınıfa mensup ailelerin ebeveynlerinin çocuklarının okumaktan başka bir çarelerinin olmadığı şeklindeki söylemlerinin kaygı arttırıcı bir faktör olduğunu vurgulamaktadır. Ekonomik olarak üst sınıfta yer alan ailelerin çocukları, diğer ekonomik sınıfta yer alan daha düşük gelirli ailelerin çocuklarına göre ebeveynlerinin tutumlarını daha fazla demokratik olarak algılamakta ve yorumlamaktadırlar. Cinsiyet açısından elde edilen bulgular kız öğrencilerin (%57.09) erkek öğrencilere (%42.91) oranla daha fazla ebeveynlerinin demokratik tutuma sahip oldukları algısını taşıdıklarını ortaya koymaktadır. Otoriter tutum açısından yine erkek öğrencilerin (%52.84) kız öğrencilerden (%47.16) daha fazla ebeveynlerinin otoriter tutuma sahip oldukları algısını taşıdıkları görülmüştür. Araştırmanın önemli sonuçlarından biri de ebeveynlerin eğitim seviyesi arttıkça koruyucu tutumlarının arttığı yönündeki bulgudur ve bu sonuç birçok araştırmanın sonuçlarıyla uyumludur.

2016 yılında “Lise Öğrencilerinde Okul Tükenmişliğine İlişkin Bir Modelin Sınanması Ve Sınıf Tekrarını Yordama Düzeyinin İncelenmesi” başlığıyla Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü’ne sunulan ve Zekeriya Çam tarafından savunulan doktora tezi kabul edilerek 456686 tez numarasıyla Ulusal Tez Merkezi tarafından kayıt altına alınmıştır. Okul tükenmişliği, algılanan sosyal destek, stres, mükemmeliyetçilik, başarısızlık korkusu ve akademik başarı değişkenlerine dayalı bir okul tükenmişliği modelinin test edilmesi çerçevesinde gerçekleştirilen araştırma dört ayrı çalışma grubuyla Ankara’nın Altındağ, Çankaya, Keçiören ve Mamak ilçelerinde yürütülmüştür. Gerçekleştirilen analizlerde öğrencilerin stres düzeyini en fazla etkileyen değişkenlerin sırayla başarısızlık korkusu ($\beta = .41$), uyumsuz mükemmeliyetçilik ($\beta = .25$), öğretmenlerden algılanan sosyal destek ($\beta = .20$) ve aileden algılanan sosyal destek ($\beta = .16$) olduğu görülmüştür. Bulgular arasında aileden ve öğretmenlerden algılanan sosyal desteğin sınıf tekrarı yapan öğrencilerde diğer akranlarına göre daha düşük olduğunun belirlenmesi konumuz itibarıyla dikkat çekicidir. Diskriminant analizi ile yapılan sınıflamada sınıf tekrarını yordamada aile ve öğretmenlerden algılanan sosyal desteğin sınıflamaya anlamlı katkı sunması sosyal desteğin başarı ve başarısızlık üzerindeki etkisini ortaya koymuştur. 2016 yılında Aynur Yılmaz’ın hazırladığı “Lise Öğrencilerinin Ders Dışı Sportif Etkinliklere Katılımlarına Yönelik Ebeveyn Tutumları ve Görüşleri” başlıklı doktora tezi Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü tarafından kabul edilmiş ve 429508 kayıt numarasıyla Ulusal Tez Merkezi tarafından kayıt altına alınmıştır. 2014-2015 Eğitim-Öğretim ikinci yarısında, Kırıkkale il merkezinde farklı liselerde öğrenim gören 9., 10., 11. ve 12. sınıf öğrencilerinin ebeveynleri üzerinde gerçekleştirilen araştırma evreninden 772 örnekleme ulaşılmıştır. Araştırma ebeveynlerin öğrenim durumları arttıkça, öğrencilerin ders dışı sportif etkinliklerini destekleme yönündeki olumlu tutumlarının arttığını önemli bir bulgu olarak ortaya koymuştur. Ebeveyn meslekleri açısından yapılan değerlendirme de bu sonuç ile paralellik taşımaktadır. Buna göre, mesleği memur olanların mesleği işçi ve serbest meslek olanlardan, ev hanımı olan ebeveynlerin ise işçilerden daha olumlu tutuma sahip olduğu tespit edilmiştir. Ebeveynlerin aylık gelir durumu arttıkça ders dışı sportif etkinliklere yönelik tutumlarının daha olumlu olduğu görülmektedir. Öğrencilerin okul dışı zamanlarda gerçekleştirdikleri sportif etkinliklerin onların yaşama dair ilgilerini, yaşamı okuma ve sorun çözme becerilerini geliştirdiği dikkate alındığında ailelerin bu yöndeki çabalarının aynı zamanda öğrencilerin akademik başarılarına bir katkı sunduğunu dikkatten uzak tutmamak gerekir.

448030 tez numarasıyla Ulusal Tez Merkezi’nde kayıt altına alınan “Ortaokul 8.Sınıf Öğrencilerinin Algıladıkları Ana-Baba Tutumlarının ve Bazı Değişkenler Açısından Aile Faktörünün Akademik Başarıları ve TEOG Sınav Başarıları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi” başlıklı araştırma Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü’ne sunulmuştur. Perihan Sağlam tarafından savunulan (2016) araştırmanın bulguları dikkat çekicidir. Ankara’nın Bala, Çamlıdere, Etimesgut ve Sincan ilçelerinde toplam 327 ortaokul 8. sınıf öğrencisinin örnekleme olarak seçildiği araştırmada öğrencilerin TEOG başarılarının ana-baba tutumlarına göre anlamlı bir farklılık göstermediği, öğrencilerin akademik başarı ortalamalarıyla ana baba tutumları arasında anlamlı bir ilişki bulunmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Diğer araştırmaların aksine elde edilen bu sonuç, araştırmacı tarafından öğrencilerin ergenlik döneminde olmalarıyla açıklanmıştır. Aynı araştırmada 8. Sınıf öğrencilerinin TEOG başarılarının ebeveyn eğitim seviyesiyle ilişkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Eğitim seviyesi arttıkça çocukların tutumlarının pozitif yönde etkilendiği sonucuna ulaşılması dikkat çekerken, otoriter ve ilgisiz koruyucu şeklinde tanımlanan ana baba tutumları ile başarı faktörü arasında doğrudan bir ilişkinin olmadığı sonucuna ulaşılması altı çizilmesi gereken bir nokta olarak dikkat çekmektedir.

2017 yılında Erbil Salahaddin Üniversitesi öğrencilerinin örnekleme olarak belirlendiği İdris Rasul Salih tarafından gerçekleştirilen araştırma Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü’nde savunulmuş ve yüksek

lisans tezi olarak kabul edilmiş ve 459658 tez numarasıyla YÖK tarafından kayıt altına alınmıştır. 750 üniversite öğrencisi üzerinde gerçekleştirilen çalışmada ailelerin hane büyüklüğü, anne-baba mesleği, aile gelir durumu gibi etkenlerin öğrencilerin akademik başarısında belirleyici olduğu görülmüştür. Özellikle anne-baba mesleğinin toplum içindeki saygınlığı ve sağladığı gelir düzeyi öğrencinin gelişimini ve başarısını etkilemekle birlikte baba mesleği ile çocuğun başarısı ve yönelimleri arasında yakın ilişki olduğu gözlenmiştir.

“The Relationships Among Academic Self-Efficacy, Academic Optimism, Family Income and Academic Achievement” başlıklı araştırma öğrencilerin akademik öz-yeterlik, akademik iyimserlik, aile geliri ve akademik başarıları arasındaki ilişkiyi test etmeyi amaçlamış ve Manisa’nın altı ilçesindeki okulların son sınıflarında saha çalışması gerçekleştirilmiştir. Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü’nde H. Hilal Şenay tarafından 2018 yılında savunulan 521297 tez numarası ile Yöktez’de kayıtlı olan araştırmada uyarlama çalışması için 274, ana çalışma için 777 katılımcıya ulaşılmıştır. Şenay (2018:133) çalışmanın betimsel istatistik sonuçlarının aile geliri ile okul dışı kültürel, sportif aktiviteler, internete erişim gibi öğrenmeye etkisi olacak kaynakları da içeren sosyo-ekonomik göstergeler arasında bir ilişkinin olduğunu ortaya koyduğunu ifade etmektedir. İkili korelasyon sonuçları öğretmene güven, akademik vurgu, okula aidiyet ve okula değer verme değişkenlerinin aile geliri ve akademik öz-yeterlikten daha zayıf yordayıcılar olduğunu göstermiştir.

2018 yılında Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tarafından kabul edilen ve Ulusal Tez Merkezi’nde 529050 tez numarasıyla kaydedilen “Ailenin Katılım Ve Desteği İle İlkokul Öğrencilerinin İngilizce Dersi Akademik Başarısı Arasındaki İlişkiler” başlıklı yüksek lisans tezi U. Can Doğan tarafından savunulmuştur. Araştırmacı elde ettiği bulgular ışığında, ebeveynlerin okul ile ilişkileri konusunda küçük yaşlarda çocuklarıyla daha çok ilgilendikleri, çocukların yaşı ilerledikçe bu ilginin azaldığı, aile katılımının ilköğretim ikinci sınıfta diğer sınıflardan daha fazla olduğu sonucuna varmıştır. Bu durumun arka planı çocuğun okula adaptasyonu ve çocuğun gelişimi hakkında daha çok bilgi alma çabası ile çocuklarının eğitiminin sorumluluğunu zaman içinde öğretmene bırakması olarak açıklanmaktadır. Alan araştırmasında “Veli-Okul İletişimi” tutum ölçeğinin 1. maddesi “Okulumuzda veli-öğretmen işbirliği yeterli düzeydedir.”, 5. maddesi “Okula gittiğimde kolaylıkla çocuğumun öğretmeni ile görüşme imkanı bulabiliyorum.”, 7. maddesi “Veli toplantısı dışında da zaman zaman çocuğumun öğretmeni ile görüşmeye giderim.”, hem sınıflar bazında hem de genel olarak yüksek seviyede çıkmıştır. Dolayısıyla bu tablo, veliler ile öğretmenler arasında iyi bir işbirliği olduğu ve sık sık görüştükleri sonucunu doğurmaktadır.

2021 yılında Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü’nde Tayfun Deveci tarafından savunulan ve 694988 tez numarası ile Ulusal Tez Merkezi’nde kayıtlı olan yüksek lisans tezinde aile yapısının bireyin akademik başarı motivasyonuna, akademik azmine ve mutluluk düzeyine etkisi Erzincan merkez ve Tercan ilçesi örneğinde incelenmiş, altı okuldan 575 katılımcının araştırmanın örneklemi oluşturmuştur. Araştırmada elde edilen sonuçlar dikkat çekicidir. Çekirdek aile üyesi öğrencilerin ailenin yanında olmayan öğrencilerden daha fazla akademik başarı motivasyonuna sahip olduğu belirlenmiştir. Aile türü ile mutluluk seviyesi puan ortalaması arasında anlamlı bir farklılığın olduğu görülmüş, aile fertlerinin varlığının öğrenci mutluluğu üzerinde etkili olduğu anlaşılmıştır. Araştırmada, babası üniversite mezunu olan öğrencilerin babası ortaokul ve lise mezunu olan öğrencilerden daha fazla akademik başarı motivasyonuna sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Annenin eğitim düzeyi içinde elde edilen sonuçlar benzerdir. Ebeveyn mesleklerinin yanı sıra ailenin ekonomik gelir düzeyinin etkili bir değişken olduğu görülmekte gelir arttıkça başarı motivasyonu artış göstermektedir. Elde edilen veriler akademik azim, akademik başarı motivasyonu ve mutluluk düzeyi arasında pozitif yönde ilişki olduğunu ortaya koymaktadır.

Üstte özetlediğimiz araştırmaların elde ettiği sonuçlar, ailenin sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel özelliklerinin bireylerin akademik başarısını anlamlı düzeyde etkilediğini ortaya koymaktadır. Ailelerin ekonomik gelirlerinin artması başarı ortalamalarını yükselttiği gibi, okul dışı öğrenme kaynaklarına erişimi kolaylaştırmakta, demokratik ebeveyn tutumunu güçlendirmekte ve sonuç olarak akademik başarıyı olumlu yönde etkilemektedir (Pakır:2006, Şenay:2018, Deveci:2021). Yapılan araştırmaların neredeyse tamamı; ebeveynlerin eğitim seviyesinin, öğrencinin hem sınav başarısı hem motivasyon hem de psiko-sosyal uyumu üzerinde güçlü bir belirleyici olduğunu ortaya koymaktadır. Babanın ve annenin eğitim seviyesi akademik başarı üzerinde en anlamlı değişkenler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir başka ifadeyle anne ve babanın eğitim seviyesi arttıkça çocukları öğrenim sürecinde daha yüksek akademik beklentilere sahip olmakta ve bu hedefler doğrultusunda performans ortaya koymaktadırlar. Ebeveynlerin çocuklarıyla nitelikli etkileşime girmeleri ailenin kültürel sermayesinin bireylerin akademik başarısına etkin aktarımı sonucunu doğurmaktadır (Pakır:2006, Yolcu:2014, Salih:2017, Deveci:2021). Okul yaşamına aile katılımının akademik başarı konusunda pozitif yönlü bir ilişki ortaya çıkardığı görülmektedir (Çiftçi:2014, Doğan:2018). Ailenin sosyal statüsü, anne babanın mesleki saygınlığı, sosyo-kültürel etkinliklere katılımı, okul ile kurulan güçlü iletişim bireylerin akademik başarısını olumlu yönde etkilemektedir.

SONUÇ

Bireylerin okul yaşamlarında ortaya koydukları akademik başarılarının yalnızca bireysel yetenek ya da çabalarla açıklanamayacağı ortadadır. Akademik başarıyı ortaya çıkaran çeşitli faktörler olmakla beraber, bu faktörler arasında aile özel ve önemli bir yere sahiptir.

Sosyolojik anlamda toplumsal yaşamın en temel kurumu olan aile bireylerin ilk sosyalleştiği yer olmanın yanında, onların geleceğinin şekillenmesindeki önemli unsurlardan biridir. Yapılan araştırmalar ailenin sosyal, ekonomik, kültürel ve duygusal boyutlarıyla bireylerin öğrenme sürecinde belirleyici bir rol oynadığını ortaya koymaktadır. Aile, bireylerin öğrenmeye yönelik tutumlarını, motivasyon düzeyini, öz-yeterlik algısını ve okul ile kurduğu ilişki biçimini doğrudan etkilemektedir. Ebeveynlerin sahip olduğu eğitim düzeyi, sosyo-ekonomik statüleri, mesleki saygınlıkları, çocuklarına sağladıkları öğrenme ortamına yönelik olanaklar ve demokratik iletişim biçimleri, bireylerin akademik performansları üzerinde anlamlı farklılıklar ortaya çıkarmaktadır. Yapılan çalışmalar ve literatür bulguları, destekleyici ve katılımcı ebeveyn tutumlarının başarıyı artırdığını, otoriter ya da ilgisiz yaklaşımların ise akademik süreci olumsuz etkilediğini göstermektedir. Aile; sosyo-ekonomik düzeyi, kültürel sermayesi, ebeveynlik tarzı ve okul ile kurduğu etkileşim aracılığıyla öğrencinin bilişsel gelişimini, öğrenme motivasyonunu ve öz-yeterlik algısını doğrudan etkilemektedir. Araştırmamıza konu olan lisanüstü akademik araştırmalar öğrencilerin akademik başarılarının sadece bireysel çabalarla değil, aile yapısı, sosyo-ekonomik koşullar, ebeveyn eğitim düzeyi ve ebeveyn tutumlarıyla yakından ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, ebeveynlerin demokratik ve destekleyici tutumları akademik başarıyı artırırken, otoriter ve ilgisiz tutumları ise akademik başarıyı olumsuz etkileyen faktörler olarak öne çıkmaktadır. Kolektivist değerlere sahip olan Türkiye gibi toplumlarda akademik başarı ortaya koyan bireyler, içinde bulundukları ailenin statü ve onurunun da temsilcisi olarak anlamlandırılmakta, dolayısıyla akademik başarı bireysel yeteneklerin ötesinde bir anlam kazanmaktadır.

Yapılan araştırmalar ailenin bireylerin akademik başarısındaki merkezi rolünü güçlü bir şekilde ortaya koymaktadır. Bu nedenle geliştirilecek eğitim politikalarının sadece okul merkezli değil, aileyi de kapsayan bütüncül bir yaklaşımla yapılandırılması anlamlı olacaktır. Ebeveynlere yönelik eğitim programları, okul-aile iş birliğini teşvik eden, aile katılımını güçlendiren modeller ve bu işbirliğinin kurumsallaştırılması süreci kolaylaştıracaktır.

KAYNAKÇA

- Bandura, A. (1977). *Social Learning Theory*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Bandura, A. (2006). *Autobiography*. M. Lindzey, M. Runyan (Eds.). *A History of Psychology in Autobiography*. American Psychological Association. (Vol. 9). Washington.
- Belsky, J. (1981). Early human experience: A family perspective. *Developmental Psychology*, 17, 3–23.
- Bronfenbrenner, U. (1979). *The ecology of human development*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Canatan, K. Yıldırım, E. (2016). *Aile Sosyolojisi*. 5. Baskı. İstanbul: Açılım Kitap.
- Checa, P., Gutierrez, A.A. (2018). *Parenting Styles, Academic Achievement and the Influence of Culture*. Crimson Publishers. Doi: 10.31031/PPRS.2018.01.000518
- Cohen, L. (2020). *Research methods in education* (9 th ed.). Routledge.
- Darling, N. & Steinberg, L. (1993). *Parenting style as context: An integrative model*, *Psychological Bulletin*, 113(3), 487–496.
- Deslandes, R., Royer, E., Turcotte, D. ve Bertrand, R. (1997). School Achievement at the Secondary Level: Influence of Parenting Style and Parent Involvement in Schooling. *McCill Journal of Education*, 32, 191-207.
- Elmacioğlu, T. (1998). *Başarıda Aile Faktörü*, İstanbul: Hayat Yayınları.
- Epstein, J. L. (1991). Effects of Students Achievement of Teacher Practices of Parent Involvement. *Advances in Reading Language Research: Literacy Through Family, Community and School Interaction*. 235-247, Greenwich, CT: JAI Press.
- Gamaron, A. (1992). The Variable Effects of High School Tracking. *American Sociological Review*. 57, 812-828.
- Hernandez, L., Oubrayrie, N., Prêteur, Y. (2016). Educational Goals and Motives As Possible Mediators in the Relationship Between Social Support and Academic Achievement. *European Journal of Psychology of Education*, 31(2), 193-207.

- Hill, N. E., Tyson, d. F. (2009). Parental Involvement in Middle School: A Meta-Analytic Assessment of the Strategies That Promote Achievement. *National Library of Medicine*. 45 (3). 740–763. doi: 10.1037/a0015362.
- Hofstede, G. (2001). Culture's Consequences: Comparing Values, Behaviors, Institutions and Organization Across Nations. (2.edition). California: Sage Publications.
- Hofstede, G. (2010). *Cultures and Organizations: Software of the Mind - Intercultural Cooperation and its Importance for Survival*, (3rd ed.). McGraw-Hill Book Company. London.
- Jeynes, W. H. (2007). The Relationship Between Parental Involvement and Urban Secondary School Student Academic Achievement. A Meta-Analysis. *Urban Education*, 41(1), 82-110.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (2007). *Family, Self, and Human Development Across Cultures: Theory and Applications* (2nd ed.). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Karadayı, F. (2001), Gençlerin Babalık Rolüne İlişkin Tutumları, Kendi Babalarının Davranışı ve Sosyo Demografik Faktörlerle İlişkisi, *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. Cilt:8 (8). s:165-188.
- Kentel, F. (2005). Türkiye’de Genç Olmak: Konformizm ya da Siyasetin Yeniden İnşası, *Birikim Dergisi*. S.196. İstanbul.
- Melby,J., Conger, R. (1996). Parental Behaviors and Adolescent Academic Performance: A Longitudinal Analysis. *Journal of Research on Adolescence*. (6). 113-138.
- Nair, G. (2018). *Aile, Okul, Sokak Üçgeninde Gençlik ve Şiddet*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Ozankaya, Ö. (1982). Toplumbilime Giriş. Ankara: S Yayınları.
- Özkalp, E. (2005).Sosyolojiye Giriş. Yenilenmiş 13. Baskı. Bursa: Ekin Yayınları.
- Santrock, W. J. (2023). *Adolescence*. Eighteenth Edition. Published by McGraw Hill LLC, New York.
- Steinberg, L. (2007). Ergenlik. Ankara: İmge Yayınevi.
- Sezal, İ. (2010). Sosyolojiye Giriş. İstanbul: Beta Basım Yayım.
- Topor, D.R., Keane, S.P., Shelton, T.I., Calkins, D.S. (2010). Parent involvement and student academic performance: A multiple mediational analysis. *National Library of Medicine*. 38 (3), 183-197. doi: 10.1080/10852352.2010.486297
- Türk Dil Kurumu (2010). Türkçe Sözlük.11. Baskı. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları.
- Wilson,P., Wilson, J. (1992). Environmental Influences on Adolescent Educational Aspirations: A logistic transform Model. *Youth and Society*. (24). 52-70.
- Yarza, N.M., Eizaguirre, J.S., Guber, R.S., (2024). The Impact of Family Involvement on Students' Social-emotional Development: the Mediational Role of School Engagement.*European Journal of Psychology of Education*.V.39. 4297-4327.
- Zhao, L., Zhao W. (2022). Impacts of Family Environment on Adolescents' Academic Achievent: The Role of Peer Interaction Quality and Educational Expectation Gap. *Frontiers in Psychology*. Vol:13. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.911959>.